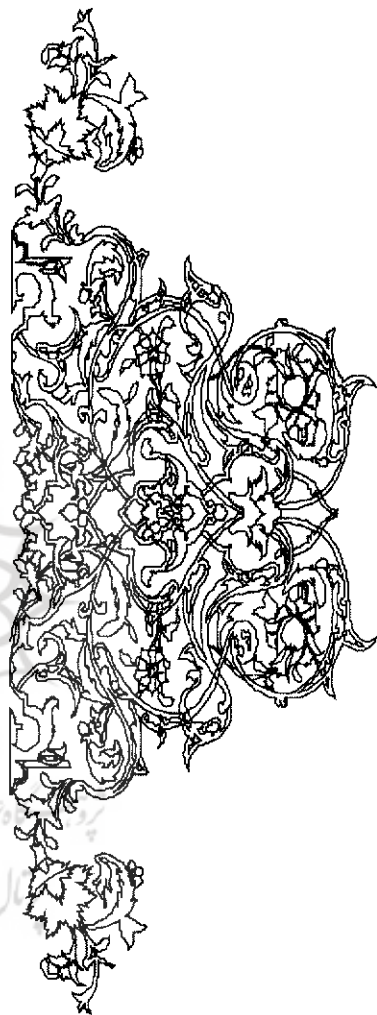


# کتابشناسی آثار ملاصدراي ثانی

احسان منصورى

مجله علمی و پژوهشی  
فلسفه و علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
فصلنامه علمی و پژوهشی  
فلسفه و علوم انسانی



علم با هنر آمیخته است و آنگاه که علم بر بال هنر بنشیند جاودانه است. کتاب و آثار قلمی می‌تواند از جاودانه‌ترین آثار یک نویسنده باشد. اما اگر آن کتاب، از آثار مرحوم استاد علامه سید جلال الدین آشتیانی باشد، شاید نتوان به سادگی از کنار آن گذشت. به هر حال بر اهل فلسفه و عرفان نظری، نقش مرحوم استاد فراموش ناشدنی است. کسی که درد دین و فلسفه و عرفان داشت و در این راه زندگی خود را فدا کرد؛ او که سعی کرد آثار گذشتگان و اقطاب این علوم را زنده کرده و به آیندگان و حداقل نسل امروز بشناساند. او از اولین کسانی بود که آگاهانه قدم در این راه نهاد و با اینکه به گفته خودش تصحیح یک کتاب از آثار گذشتگان، ده برابر زحمت و وقت تألیف یک کتاب را در بر دارد با این همه به این کار همت گمارد.

در فلسفه از محققین حکمت متعالیه و در عرفان نظری، خوشه چین مکتب ابن عربی بود. یکه و تنها در این راه پا نهاد و با وجود گرفتاری‌های بسیار و بیماری‌هایی که گاه او را تا ۵ سال در خانه بستری می‌کرد و از نوشتن باز می‌داشت، سهمی شگرف در تقدیم آثاری را داشت که هم خود بر آنها تسلط داشت و هم مقدمه‌هایی بر آنها می‌نگاشت که هم معضلات آن اثر را حل می‌کرد و هم تاریخ فلسفه یا عرفانی بی‌بدیل بود. آنچه استادان او به طور شفاهی سینه به سینه از اساتید خود نقل کرده بودند، مکتوب می‌کرد تا مبادا میراث عظیم ما به فراموشی سپرده شود. او فارسی می‌نوشت تا به گفته خودش اهل آن بیشتر به آن توجه کنند که مبادا اعراب سودجو همچون دیگر فلاسفه بزرگ اسلامی او را نیز «فیلسوف عرب» خوانند.

آثار او را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد بخشی که شامل تألیفات مستقیم او می‌شود و بخشی که شامل کتب تصحیحی اوست که مشتمل بر مقدمه‌هایی مهم که گاه چند برابر خود متن می‌شوند همراه با تعلیقه‌هایی سودمند و معرفی‌هایی در خور توجه است. به هر حال در اینجا گوشه‌ای از خدمات آن استاد فرزانه را ارائه می‌کنیم و الا:

آن نه رویی است که من وصف جمالش دانم

این حدیث از دگری پرس که من حیرانم

الف- آثار تألیفی مستقل:

۱- هستی از نظر فلسفه و عرفان.

چاپ اول ۱۳۸۰ ه.ق، چاپ چهارم ۱۳۸۲ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. این کتاب اولین کتابی است که مرحوم استاد علامه آشتیانی نوشته و در مدت ۲۰ روز، در مدرسه علمیه نواب در سال ۱۳۷۹ ق به اتمام رسانده‌اند. گویا این کتاب به عنوان پایان نامه



تحصیلی برای ورود به دانشگاه فردوسی مشهد در نظر گرفته شده بود. کتابی مشتمل بر امهات مباحث وجود که بر طریقه متألهین از حکما و محققین از عرفا نگاشته شده است. مرحوم حکیم متاله، آیت الله العظمی آقا سید ابوالحسن قزوینی در قسمتی از تقریظ خود بر کتاب می نویسد: «کتاب مزبور، بهترین کتابی است که در مباحث راجعه به وجود نوشته شده است چه آنکه اکثر مباحث مشکله و معضله را به تحقیق وافی با بهترین اسلوب به مرحله وضوح رسانیده و جمیع نکات معنویه و صوریه را به کار برده‌اند. و در مقام رد اوهام قاصرین، دقیقه‌ای از ذکر حقیقت مطلب فرو گذار ننموده‌اند.» (صفحه ۱۱)

#### ۲- شرح حال و آراء فلسفی ملاصدرا.

چاپ اول ۱۳۸۱هـ.ق، چاپ چهارم ۱۳۸۰هـ.ق، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۲۸۷ صفحه.

این اثر که برای یادبود چهارصدمین سال میلاد ملاصدرا نگاشته شده است، مشتمل بر شرح حال صدر المتألهین، اصالت وجود و اعتباریت ماهیت، حرکت در جوهر، معاد جسمانی و تجرد خیال، اتحاد عاقل و معقول و تحقیق در حقیقت علم، قاعده بسیط الحقیقه کل الاشیاء و مُثُل افلاطونی و ارباب انواع می‌باشد.

#### ۳- شرح مقدمه قیصری بر شرح فصوص الحکم ابن عربی.

چاپ اول ۱۳۸۴هـ.ق، چاپ پنجم ۱۳۸۰ش، انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، در حدود ۱۰۰۰ صفحه.

این کتاب شرحی است فارسی بر مقدمه داوود بن محمد قیصری (م ۷۵۱ق) بر شرحی که خود بر فصوص الحکم ابن عربی نوشته است و مشتمل بر مباحثی همچون وجود، اسماء و صفات الهی، اعیان ثابت، جوهر و عرض، عوالم کلیه، مراتب و انواع کشف، انسان کامل، خلافت محمدیه و... می‌باشد. هانری کربن، مستشرق مشهور در ابتدای کتاب، در قسمتی از مقدمه خود چنین می نویسد که: «آقای آشتیانی به نظر من یک ملاصدرائی است که در عصر ما زندگی می‌کند به نحوی که ملاصدرائی دوباره زنده شده.» (صفحه ۱۴)

#### ۴- شرح بر زادالمسافر ملاصدرا.

چاپ اول ۱۳۵۹ش، سپس با حروفچینی جدید ۱۳۷۹ش، انتشارات امیرکبیر در ۴۱۲ صفحه.

این کتاب تحقیقی در آراء محققین از عرفا و حکما در حقیقت معاد و کیفیت آن، همراه با تحقیقاتی در عالم مثال و حشر است.



##### ۵- نقدی بر تهافت الفلاسفه غزالی.

چاپ اول ۱۳۷۸ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۵۵۱ صفحه. این کتاب در اصل، مقاله‌هایی بوده است که استاد در دهه شصت آنها را در مجله به چاپ می‌رسانده است که در پی گردآوری و ویرایش مجدد به چاپ رسیده است. گرچه نام کتاب بیشتر رد بر کتاب غزالی (۴۵۰-۵۰۵ق) است، اما در آن نقد نظرات جماعت تفکیک نیز بسیار دیده می‌شود؛ از جمله کلید واژه‌های آن عبارتند از: بیان علل مخالفت اشاعره و معتزله با فلسفه، نقد بیان غزالی در توحید الهی، اراده حق، علم حق، نقد حدوث فیض از نظر فخر رازی، نحوه تأثیر واجب، نحوه صدور اشیاء از واحد حقیقی.

##### ۶- شرح فصوص الحکمه فارابی.

چاپ اول مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی ۱۳۵۳ ش.

##### ب- آثار تصحیحی استاد همراه مقدمه‌ها و تعلیقه‌ها:

۱- «اثولوجیا» اثر افلوطین، ترجمه ابن ناعمه حمصی همراه با تعلیقات قاضی سعید قمی.

چاپ اول ۱۳۵۷ ش (۱۳۹۸ق)، انتشارات انجمن فلسفه ایران، در ۲۱۶ صفحه. در این کتاب همانند دیگر آثار حکمای یونان و حکمای اسلامی (غیر از عرفا) مباحث نفسی در حکمت ماوراءالطبیعه و الهیات موجود است ولی در اباحت و مسایل خاصی نظیر نشئات نفس بعد از موت و کنیری از مباحث مخصوص نفس، بسیار موجز بحث شده است.

۲- اصول المعارف، اثر ملامحسن فیض کاشانی (۱۰۰۶-۱۰۹۱ق).

چاپ اول ۱۳۹۱ق، چاپ سوم ۱۳۷۵ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مقدمه کتاب در ۳۶۰ صفحه و اصل کتاب اصول المعارف در ۲۰۳ صفحه چاپ شده است. این کتاب خلاصه‌ای از افکار و عقاید ملاصدرای شیرازی است که توسط ملامحسن فیض کاشانی تألیف شده است. اهداء کتاب توسط مرحوم استاد به استادش مرحوم آیت الله العظمی سید ابوالحسن قزوینی -رحمت الله علیه- در ابتدای کتاب خود نمایی می‌کند.

۳- اعجاز البیان فی تفسیر ام القرآن، اثر محمد بن اسحاق صدر الدین قونوی (۶۰۷-۶۷۳ق).

چاپ اول این اثر در سال ۱۳۸۱ ش، توسط انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۳۹۱ صفحه صورت گرفت. این کتاب تفسیر سوره حمد بر طریقه عرفاست.

۴- انوار الجلیه، ملا عبدالله مدرس زنوزی.

چاپ اول ۱۳۵۴ ش، مؤسسه مطالعات اسلامی، چاپ دوم ۱۳۷۱ ش، انتشارات امیر کبیر

در ۴۶۰ صفحه.

این کتاب شرحی است بر حدیث معروف حقیقت که جناب کمیل از امیر مؤمنان (ع) می پرسد: ما الحقیقه؟ و حضرت در جواب بیاناتی دارند. این حدیث در طول تاریخ، موضوع شرح حکما و عرفای زیادی قرار گرفته است.

۵- اساس التوحید، اثر میرزا مهدی آشتیانی (۱۳۰۶-۱۳۷۲ ق).

چاپ اول ۱۳۷۷ ش، انتشارات امیر کبیر در ۴۲۵ صفحه.

این کتاب که به زبان فارسی تألیف شده است، مشتمل بر مباحث توحیدی، از جمله شرح قاعده مهم الواحد لا یصدر عنه الا الواحد می باشد. مؤلف کتاب که دارای مهم ترین تعلیقه بر شرح منظومه سبزواری می باشد، با استفاده از تسلط عجیب خود بر کتب فلسفی و حکمت متعالیه، از جمله کتب مهم عرفانی که بارها تدریس کرده بودند به نوشتن این اثر پرداختند.

۶- تفسیر فاتحه الکتاب، مؤلف ناشناخته.

چاپ اول ۱۳۶۰ ش. چاپ سوم ۱۳۷۷ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه

قم در ۲۴۷ صفحه.

این کتاب که شامل یک تفسیر تأویل قرآن از مؤلفی ناشناخته است، همچنین در رساله دیگر تفسیر سوره حمد است. این اثر از آخرین تصحیحات مرحوم استاد علامه آشتیانی می باشد که در انتهای مقدمه خود بر چاپ سوم بر اهمیت این تفاسیر تأکید کرده خواستار شرحی جامع بر این تفاسیر گشته اند.

۷- تمهید القواعد، صائن الدین ابن ترکه اصفهانی (قرن ۹ ق).

این کتاب همراه با حواشی آقا محمد رضا قمشه‌ای (۱۲۴۲-۱۳۰۶ ق) و میرزا محمود قمی (۱۲۷۰-۱۳۴۶ ق) در ۴۸۰ صفحه که مقدمه مرحوم استاد در ۱۵۷ صفحه است. چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۵۵ ش، چاپ سوم ۱۳۸۱ ش، توسط انتشارات دفتر تبلیغات انقلاب اسلامی حوزه علمیه قم منتشر شده است. در این اثر عرفانی، نکته‌های عمیقی درباره وجود شناسی در مسلک عرفا مورد تحقیق قرار گرفته و در بخش نتیجه، به اثبات آنچه مورد نظرشان بوده است، پرداخته شده است. این کتاب از جمله مهم ترین کتب درسی عرفان نظری در حوزه‌های علمیه بوده است.

۸- رساله النصوص، صدرالدین قونوی همراه با تعلیقات میرزا هاشم اشکوری.

چاپ اول ۱۳۶۲، مرکز نشر دانشگاهی در ۱۱۹ صفحه.

این کتاب که نام اصلی آن النصوص مفتاح مفاتیح الفصوص است، مشتمل بر بحث درباره



حق تعالی از حیث اطلاق ذاتی و عدم شناخت و نیز شامل مباحثی از قبیل اسماء و صفات و احکام الهیه و... می‌باشد. پیشگفتار کتاب از نصرالله پورجوادی است چرا که مرحوم استاد به علت کسالت نتوانستند مقدمه‌ای بر آن بنگارند.

۹- رساله نوریه در عالم مثال، حکیم بهایی لاهیجی.

تهران چاپ اول ۱۳۹۲ ق ( ۱۳۵۰ ش) انجمن فلسفه ایران، چاپ دوم ۱۳۷۲ ش، انتشارات حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.

از ۲۱۹ صفحه کتاب ۱۶۴ صفحه، مقدمه مرحوم استاد علامه آشتیانی است. این کتاب همانطور که از عنوان آن پیداست، از جمله کتاب‌های مهمی است که همزمان با متن مرحوم استاد در مورد عالم مثال به شرح و بسط مطلب پرداخته‌اند، و آراء حکما و عرفای مختلف را مورد بررسی و نقد قرار داده‌اند.

۱۰- رسائل التوحید و النبوه و الولایه، اساس الوجدانیه، نهاییه البیان فی درایه الزمان، داوود بن محمد قیصری (م ۷۵۱ ق). همراه با حواشی عارف آقا محمد رضا قمشه‌ای.

چاپ اول ۱۳۶۰ ش، چاپ دوم ۱۳۸۱ ش، مؤسسه پژوهش حکمت و فلسفه در ایران. مقدمه مرحوم استاد علامه در حدود ۲۰۰ صفحه و رسائل همراه با تعلیقات ۱۴۰ صفحه می‌باشد. این رسائل شامل مباحث مهم عرفانی در وحدت و کثرت بر طریقه عرفا و مسأله زمان به سبک ارباب عرفان و از همه مهمتر در توحید و نبوت و ولایت است. مرحوم آقا محمد رضا قمشه‌ای (۱۲۴۱-۱۳۰۶ ه. ق) عارف محقق شیعی نیز تعلیقات مهمی بر مبحث ولایت نگاشته است که مرحوم استاد علامه آشتیانی آن را همراه رسائل چاپ نموده است. چاپ این کتاب در اوایل انقلاب اسلامی تأثیر مهمی بر عرفان پژوهان ایرانی نهاد.

۱۱- شرح رساله المشاعر ملاصدرا، ملا محمد جعفر لاهیجی.

این کتاب همراه با مقدمه‌هایی از استاد سید جلال الدین همایی و دکتر سید حسین نصر و مقدمه مرحوم استاد علامه در ۶۰ صفحه می‌باشد. تعلیقات مفصل ایشان، شامل توضیح برخی مشکلات رساله و نحوه سیر فلسفه بعد از ملاصدراست. چاپ اول ۱۳۴۳ ش، چاپ دوم ۱۳۶۰ شمسی، مکتب الاعلام الاسلامی، (چاپ اول از انتشارات امیرکبیر ۱۳۷۶ ش) در ۳۷۷ صفحه است.

مشاعر، مشتمل بر مباحثی در مفهوم وجود، کیفیت شمولی آن، اصالت وجود، جواب بر اشکالات شیخ اشراق، کیفیت اتصاف ماهیت به وجود، کیفیت جعل، بی‌حدی حق و احکام او و... می‌باشد.



۱۲- سه رساله فلسفی (متشابهات القرآن - المسائل القدسیه - اجوبه المسائل)، صدر المتألهین.

چاپ اول ۱۳۵۲ ش و چاپ سوم ۱۳۷۸ ش توسط انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم بوده که از ۳۸۹ صفحه کتاب، ۱۸۱ صفحه آن مقدمه مرحوم استاد علامه است. المسائل القدسیه، اثری بسیار عالی است که از اول امور عامه تا آخر مبحث وجود ذهنی نه مفصل و نه مختصر به طریقه خاص ملاصدرا نگاشته شده است.

۱۳- شرح فصوص الحکم جندی، مؤید الدین جندی (م ۷۰۰ ق).

چاپ اول ۱۳۶۱ ش، چاپ دوم ۱۳۸۱ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، همراه فهرست‌ها در ۹۷۵ صفحه است. به نظر اهل فن از جمله مهم‌ترین و مشکل‌ترین شروح بر فصوص الحکم ابن عربی، این شرح است که جندی، شاگرد صدرالدین قونوی نگاشته است. تصحیح این کتاب با همکاری دکتر ابراهیمی دینانی صورت گرفته است، که در چاپ دوم، مقدمه دکتر دینانی بر کتاب حذف گردیده است.

۱۴- شرح فصوص الحکم قیصری، داوود بن محمد قیصری (م ۷۵۱ ق).

این اثر همراه با تعلیقات بسیار مهم مرحوم امام خمینی (ره)، میرزا ابوالحسن جلوه (م ۱۳۰۶ ق)، مرحوم غلامعلی شیرازی، مرحوم آقا محمد رضا قمشه‌ای (م ۱۳۰۶ ق)، جامی، جندی و از جمله تعلیقات بسیار مهم بر این کتاب، تعلیقات مرحوم استاد علامه آشتیانی است. چاپ اول ۱۳۷۵ ش، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، همراه فهرست‌ها در ۱۳۲۵ صفحه می‌باشد.

این شرح که یکی از مهم‌ترین کتاب‌های درسی عرفان نظری است و در حوزه‌های فلسفی و عرفانی تدریس می‌شده است، مشتمل بر امهات مباحث عرفانی است. و به گفته یکی از شاگردان مرحوم استاد، مهم‌ترین کتاب چاپ شده توسط ایشان است و نیز تعلیقات ایشان از بهترین تعلیقات بر کتاب است.

۱۵- «الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه»، صدر المتألهین.

کتاب مذکور همراه با حواشی حاج ملاهادی سبزواری است. چاپ اول ۱۳۴۶ ش و چاپ سوم ۱۳۸۲ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم که از ۹۱۱ صفحه کتاب، مقدمه استاد در ۱۲۷ صفحه تاریخ فلسفه بعد از ملاصدرا می‌باشد.

الشواهد الربوبیه به جهت اختصار و در عین حال جامعیت نسبت به تمامی اندیشه‌های ملاصدرا اعم از الهیات، طبیعیات و مباحث نفس و معاد و نبوت و... از جایگاه ویژه‌ای در آثار ملاصدرا برخوردار است.

۱۶- «قره العیون»، ملا محمد مهدی نراقی.



این کتاب همراه با پیشگفتار حسن نراقی است. چاپ اول ۱۳۵۷ ش، انجمن فلسفه ایران در ۲۴۰ صفحه است که مشتمل بر وجود و احکام وجود، زیادت وجود، تشکیک، جعل ذات اقدس الهیه و وحدت وجود می‌باشد.

۱۷- اللعنه الالهيه و الكلمات الوجيزه، ملا محمد مهدی نراقی.

چاپ اول همراه با پیشگفتاری از حسن نراقی راجع به زندگی مصنف ۱۳۵۷ ش، انجمن فلسفه ایران در ۲۶۰ صفحه، مشتمل بر مباحث وجود و ماهیت، جعل، قاعده فرعیه، تشخیص و احکام واجب تعالی است.

۱۸- لمعات الالهيه، ملا عبدالله زنوزی (م ۱۲۷۵ ق).

چاپ اول ۱۳۶۰ ش، چاپ دوم ۱۳۸۱ ش، مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران در ۴۴۶ صفحه است که مشتمل بر مسائل الهیات به معنای خاص، بحث از مبدأ وجود و صفات کمالیه حق و کیفیت صدور کثرت از واحد حقیقی و... می‌باشد.

۱۹- المبدأ والمعاد، صدر المتألهین.

چاپ اول ۱۳۵۹ ق، انجمن فلسفه ایران، چاپ سوم ۱۳۸۰ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم که از ۶۷۱ صفحه کتاب، ۸۸ صفحه مقدمه مرحوم استاد علامه است. این کتاب از الهیات یا فلسفه اولی مسأله ربوبیات یا مفارقات را تحت عنوان «مبدأ» مورد بحث قرار داده و از طبیعیات نیز مهم‌ترین بحث آن که در فلسفه انسانی و احکام آن است، با عنوان «معاد» مورد مطالعه و تحقیق قرار گرفته است.

۲۰- مجموعه رسائل حکیم سبزواری.

چاپ اول ۱۳۴۸ ش، انتشارات اوقاف خراسان، در حدود ۱۰۰۰ صفحه، چاپ دوم ۱۳۷۶ ش است.

این کتاب مشتمل بر ۱۷ رساله فارسی و عربی از حاج ملاهادی سبزواری است که مرحوم استاد در مقدمه ۱۷۴ صفحه‌ای خود به زندگی نامه حاج ملاهادی سبزواری اشاره کرده و به توضیح رسائل و حل برخی مشکلات و ایرادات فلسفی و عرفانی پرداخته‌اند.

۲۱- مشارق الدراری، سعیدالدین سعیدفرغانی (م ۶۹۱ ق).

چاپ اول ۱۳۹۸ ق، چاپ دوم ۱۳۷۹ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، همراه فهرست‌ها ۹۴۱ صفحه می‌باشد.

این کتاب شرحی است بر قصیده تائیه ابن فارض مصری (۵۷۶ - ۶۳۲ ق) که در واقع تقریرات درس صدرالدین قونوی بوده است که جناب فرغانی به صورت مکتوب نوشته است.



جدا از اهمیت آن در عرفان، نکته جالب توجه در فارسی بودن این شرح است که نشان دهنده اعتلا و اهمیت زبان فارسی و علاقه فارسی زبانان به این گل سرسبد علوم است. مرحوم استاد علامه آشتیانی به این اثر علاقه فراوان داشتند و با اینکه آن را در زمان طاغوت برای چاپ به انتشارات سپردند، آن را به روح عزیزترین دوست از دست رفته خود، شهید حاج آقا مصطفی خمینی (ره) تقدیم کردند.

۲۲- مجموعه آثار عصار، سید محمد کاظم عصار.

چاپ اول ۱۳۷۶ ش، انتشارات امیرکبیر در ۵۷۰ صفحه است. که البته قسمتی از آن قبلاً در نشریات مختلف به چاپ می رسیده است که مشتمل بر رساله وحدت وجود، رساله بدهاء، علم الحدیث، تفسیر قسمتی از سوره مبارکه حمد..... در جبر و اختیار است.

۲۳- شرح الخصوص الی معانی النصوص، علی بن احمد مہانمی (م ۷۷-۸۳۵ ق).

این کتاب شرحی است بر النصوص مفتاح مفاتیح الفصوص از صدرالدین قونوی. چاپ اول ۱۳۷۹ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۳۳۵ صفحه می باشد.

۲۴- «مصباح الهدایه الی الخلافه و الولایه»، امام خمینی (ره).

چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۷۳ ش، چاپ چهارم ۱۳۸۱ ش، توسط مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) منتشر شده است. اصل رساله در ۹۰ صفحه و مقدمات مرحوم استاد در ۱۶۷ صفحه می باشد. این رساله مشتمل بر مباحث عالیہ نبوت و ولایت در عبارات نسبتاً کوتاه و رسا که با مهارت تقریر شده است. و نحوه ظهور حقیقت «نبوت تعریفیه» و ولایت محمدیه و علویہ در کافہ ذراری وجود می باشد.

۲۵- المظاهر الالہیہ، صدر المتألہین.

چاپ اول ۱۳۸۱ ق، انتشارات دانشگاه مشهد در ۱۲۸ صفحه است. این کتاب که به مناسبت چهارصدمین سال تولد ملاصدرا به انتشار در آمده است، خلاصه ای از آراء و نظریات ملاصدرا است که بر حسب حکمت متعالیه و سیر و سلوک خود ملاصدرا نگاشته شده است، در حالی که در آن تدقیقات و تحقیقات به عمل آورده است.

۲۶- مکاتبات عرفانی، سید احمد حائری و شیخ محمد حسین غروی.

تهران نشریه جاودان خرد، سال دوم، شماره اول.

۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰- منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران.

مرحوم استاد علامه آشتیانی در جهت تدوین و آشکار کردن تاریخ فلسفه اسلامی بعد از ملاصدرا، شروع به تحقیق و کندوکاو در کتابخانه های ایران نمود و با صرف هزینه و وقت



زیاد، ده‌ها فیلسوف این دوره را پیدا نمود که علاوه بر تخصص در فلسفه، دارای آثار با ارزشی نیز بودند. ایشان ابتدا قصد داشت همراه با تحلیل و شرح، این آثار را چاپ نمایند، اما به گفته هانری کربن این کار کشنده بوده است. جلد اول و دوم به این سبک به انتشار رسید، اما جلد سوم و چهارم صرفاً به چاپ آثار حکما و البته با تعلیقه‌هایی چاپ شد. هانری کربن به این کار علاقه فراوان داشت و بر آنها مقدمه و تعلیقه‌هایی فرانسوی می‌نگاشت. طرح منتخبات در اصل بر طبق نظر مرحوم استاد علامه در ۱۳-۱۴ جلد و هر جلد ۱۵۰۰ صفحه بوده است که در نهایت به گفته مرحوم استاد: «در پانزده سال گذشته، حقیر بنیه و قدرت مزاج را از دست نداده بودم، لذا در شبانه روز لااقل ۱۲ ساعت کار می‌کردم و در اثر شوق و ذوق درونی مشکلات را تحمل می‌نمودم. علی‌ای حال مجلدات منتخبات را در ۷ جلد وزیری و ۴ جلد آن را تقدیم به اهل ذوق و معرفت می‌نمایم.» (ج ۴ ص ۸)

جلد اول، چاپ اول ۱۳۵۰ ش، چاپ دوم ۱۳۷۸ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۴۸۵ صفحه که مشتمل بر منتخبی از آثار میرداماد، میرفندرسکی، صدرالمتألهین، ملارجبعلی تبریزی، ملا عبدالرزاق لاهیجی، آقا حسین خوانساری، ملاشمس گیلانی است.

جلد دوم، چاپ اول ۱۳۵۴ ش، چاپ دوم ۱۳۷۸ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۶۱۵ صفحه که مشتمل بر منتخباتی از آثار سید احمد علوی عاملی اصفهانی، ملا محسن فیض کاشانی، محمد بن علیرضا بن آقا جانی، شیخ حسین تنکابنی، قوام الدین حکیم محمد رازی، محمد رفیع پیرزاده و ملا محمد باقر سبزواری است.

جلد سوم، چاپ اول ۱۳۵۵ ش، چاپ دوم ۱۳۷۸ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۹۲۳ صفحه که مشتمل بر منتخباتی از آثار قاضی سعید قمی، میرزا حسن لاهیجی، محمد یغما طالقانی، بهاء الدین محمد اصفهانی، ملا عبدالرحیم دماوندی رازی است.

جلد چهارم، چاپ اول ۱۳۵۷ ش، چاپ دوم ۱۳۷۸ ش، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در ۸۸۰ صفحه که مشتمل بر منتخباتی از آثار ملا محمد صادق اردستانی، ملا اسماعیل خواجهویی، آقا محمد بیدآبادی، ملا محمد مهدی نراقی، ملاعلی نوری، ملا نظر علی گیلانی است.

#### تکمله

باید توجه داشت که اینها تنها بخشی از آثار قلمی مرحوم استاد علامه آشتیانی بود چرا که ده‌ها مقاله و مصاحبه از ایشان در مجلات مختلف و چندین مقدمه بر کتب دیگر از آثار ایشان

وجود دارد که در این نوشتار نگنجد.

مضاف بر اینکه شاید استاد علامه دهها کتاب در آثار مختلف خود نام برده و خبر از چاپ آنها داده‌اند، اما هیچ کدام به زیور طبع آراسته نشده است. شاهد مثال آنکه، در مقدمه شرح قیصری بیش از چهل سال پیش، خبر از شروع فارسی بر فصوص الحکم ابن عربی و شرح بر مثنوی می‌دهند اما از هیچ کدام از آنها خبری نیست و حتی در انتهای مقدمه بر کتاب شرح فصوص قیصری، خبر از انتشار شرح فصوص جامی آمده است، اما از چاپ آنها نیز خبری نیست. به هر حال بر پیروان راه اوست که راهش را ادامه دهند و قدمی در راه اعتلای تفکر و اندیشه این مرز و بوم بردارند که این پایان راه نیست.

ماجرای من و معشوق مرا پایان نیست

هرچه آغاز ندارد نپذیرد انجام



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی